

УДК 159.922

Я 22

Ірина ЯВОРСЬКА-ВЕТРОВА

ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПІВ РЕФЛЕКСІЇ ЗА СПРЯМОВАНІСТЮ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УЧНІВ

Стаття присвячена аналізу даних емпіричного дослідження типів рефлексії за спрямованістю – «інтра» та «інтерпсихічною». Охарактеризовано особливості розвитку обох типів рефлексії у різних за рівнями особистісної ефективності учнів на межі початкового та основного етапів шкільного навчання. Встановлено, що інтрапсихічна рефлексія у школярів від 3-го до 6-го класу розвивається більш інтенсивно і конструктивно, ніж інтерпсихічна як у групах учнів з низьким, так і з високим рівнями особистісної ефективності. З'ясовано, що на межі підліткового віку домінантним стає інтерес до себе, свого внутрішнього світу, а також оптимізується інтерперсональна взаємодія як у сфері навчальної діяльності, що залишається важливою, так і у сфері міжособистісних взаємин.

***Ключові слова:** рефлексія, інтра- та інтерпсихічна рефлексія, особистісна ефективність.*

***Постановка проблеми.** Модернізація сучасного освітнього простору в парадигмі гуманізації з необхідністю актуалізує проблему механізмів становлення успішної, ефективної особистості, починаючи з перших етапів шкільного життя. Одним із таких механізмів розглядається рефлексія, адже завдяки рефлексії як процесу самопізнання людина осягає себе як «суб'єкта, здатного скеровувати власні потенційні можливості у напрямі конструктивних самозмін, самотворення та самозростання» [1, 12].*

Окреслене набуває особливого значення на етапі особистісного зростання у підлітковому віці, коли інтерес до власного «Я» посилюється внаслідок зміни внутрішньої позиції школяра. Поява потреби у самоствердженні детермінується особистісними новоутвореннями, які відображають новий рівень ставлення до себе, прагнення до самопізнання. У цьому контексті дослідження рефлексії підлітків становить значний науковий інтерес, адже відкриває можливість оптимізувати їх систему взаємодії та врахувати при розробці програм психологічного супроводу тенденції особистісних змін на цьому етапі онтогенезу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічних дослідженнях, присвячених вивченню особистісного аспекта рефлексії (І.Д. Бех, І.С. Булах, В.К. Зарецький, Т.В. Комар, Є.Р. Новикова, І.Н. Семенов, Н.І. Гуткіна та ін.) цей феномен розуміється як процес переосмислення, як механізм не тільки диференціації, а й інтеграції різноманітних підструктур унікального людського «Я» у неповторну цілісність [4, 35].

Багатоаспектність поняття особистісної рефлексії підкреслюється такими її визначеннями, як: засіб і процес самоаналізування та самопізнання; здатність концентрувати свідомість на власному внутрішньому світі; уміння розуміти й описувати власні емоційні стани та емоційні стани інших; усвідомлення причин і наслідків як своєї поведінки, так і поведінки інших; здатність до самозвітування [2, 60].

За А.В. Карповим, рефлексія як одна з найважливіших загальних здібностей суб'єкта є складним високоорганізованим метакогнітивним процесом. Дослідник розглядає рефлексію інтегративною психічною реальністю, однією з основних граней якої є рефлексивність як психічна властивість. Рефлексивність визначається ним як «системна психічна властивість, яка є інтегрованим системокомплексом більш простих психічних властивостей, що характеризується власною динамікою, способами розгортання (рефлексивними стратегіями) та положенням у підсистемі здібностей» [3, 56 – 57]. Двома іншими її модусами є рефлексія у її процесуальному статусі та рефлексування як особливий психічний стан. Ці три модуси тісно взаємопов'язані й

взаємно детермінують один одного, утворюючи на рівні їх синтезу рефлексію як якісну визначеність.

Одним із аспектів аналізу є дослідження властивості рефлексивності за критерієм спрямованості. Відповідно до нього виокремлюють два типи рефлексії: «інтра-» та «інтерпсихічну» (А.В. Карпов). Перша співвідноситься з рефлексивністю як здатністю до самосприймання змісту власної психіки і його аналізу, а друга – зі здатністю до розуміння психіки інших людей, що включає як здатність стати на місце іншого, так і механізми проєкції, ідентифікації, емпатії. На наш погляд, ці аспекти прояву рефлексії у підлітків малодосліджені.

Метою статті є аналіз даних експериментального дослідження типів рефлексивності в учнів різних за ефективністю груп на межі переходу від молодшого шкільного до підліткового віку.

Підлітковий вік – важливий етап особистісного становлення. Зміна соціальної ситуації розвитку, основні особистісні новоутворення вказують на зростаючу потребу школярів в утвердженні власної позиції у різних видах діяльності та взаємодії з навколишніми. Така характеристика цього вікового періоду зумовлює підвищений інтерес до питань самосприймання, самоствавлення підлітків, що є результатом оцінки ними власних можливостей та особистості в цілому, а також рефлексії як важливого механізму особистісних змін й особистісного утворення.

Особистісна успішність стає важливим показником особистісного зростання підлітків. У зв'язку з цим ми припустили, що інтра- та інтерпсихічна рефлексія по-різному представлена у школярів залежно від рівня їх особистісної ефективності.

Для підтвердження висунутого припущення ми провели емпіричне дослідження. У ньому брали участь учні 3 – 6-х класів загально-освітньої школи. За експертною оцінкою вчителів школярів було поділено на три групи відповідно до рівня їх особистісної ефективності (ОЕ): I група – учні з високою особистісною ефективністю, II група – учні з середньою особистісною ефективністю, III група – учні з низькою особистісною ефективністю.

За даними дослідження інтра- та інтерпсихічної рефлексії у школярів 3 – 6-х класів було виокремлено п'ять рівнів їх прояву: низький, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього, високий. Необхідність такого поділу зумовлена тим, що як у різних вікових групах, так і в різних групах за ефективністю була зафіксована значна кількість межових, перехідних показників рівнів розвитку обох типів рефлексії. Тобто, можна стверджувати про досить чітко виявлені тенденції становлення у певному віковому періоді тієї чи тієї спрямованості рефлексії. Результати дослідження інтра- та інтерпсихічного типів рефлексії у школярів подано у таблиці 1.

Дані таблиці свідчать про те, переважна більшість учнів 3 – 6-х класів практично усіх груп виявили середні рівні як інтра-, так і інтерпсихічної спрямованості рефлексії. Однак і у вікових групах, і в групах учнів з різною ефективністю спостерігаються певні особливості. Так, третьокласники (як і п'ятикласники) продемонстрували найменшу кількість «перехідних» рівнів (4 і 3 відповідно), у той час як у четверто- і шестикласників цих показників відчутно більше: 7 і 8 відповідно. Таким чином, можна говорити про достатньо активну динаміку становлення типів рефлексії за спрямованістю.

Мікрогенетичний аналіз розвитку інтра- та інтерпсихічного типів рефлексії показав наступне. У третьокласників виявлено найбільшу кількість низького і нижчого від середнього рівнів як інтра-, так й інтерпсихічної спрямованості, порівняно з іншими віковими групами. При цьому у розвитку здатності до самосприйняття й самоаналізу простежується тенденція до підвищення рівня цієї здатності від 14,4 % низького рівня у третьокласників з низькою ОЕ, через «розсіяність» показників у середньооефективних до 57,1 % високого рівня в учнів з високою ОЕ. Становлення інтерпсихічної рефлексії має у третьокласників відмінні тенденції. Так, учні III групи продемонстрували нижчий від середнього і середній рівні розвитку цього типу спрямованості, II групи – переважно полярні показники (33,3 % низький рівень і 50 % високий рівень), третьокласники I групи – зриму тенденцію підвищення рівня здатності до розуміння іншого: середній рівень – 57,1 %, вищий від середнього – 28,6 %, високий –

14,3 %. Отже, при достатньо значній кількості учнів з низьким і нижчим від середнього рівнями інтра- та інтерпсихічної рефлексії, з підвищенням рівня ефективності третьокласників збільшується і їх здатність до розуміння й аналізу себе (у першу чергу), а також здатність стати на місце іншого, зрозуміти його дії й почуття.

Таблиця 1

**Рівні розвитку інтра- та інтерпсихічного типів рефлексії
в учнів 3 – 6 класів різних за ефективністю груп (у %)**

Класи, групи за ефективністю		Рівні інтрапсихічної рефлексії					Рівні інтерпсихічної рефлексії				
		низький	нижчий від середнього	середній	вищий від середнього	високий	низький	нижчий від середнього	середній	вищий від середнього	високий
3 клас	I група	-	-	42,9	-	57,1	-	-	57,1	28,6	14,3
	II група	-	33,3	33,3	16,7	16,7	33,3	-	16,7	-	50,0
	III група	14,3	-	57,1	-	28,6	-	28,6	71,4	-	-
4 клас	I група	7,7	-	38,5	15,4	38,5	7,7	-	46,2	15,4	30,8
	II група	-	-	61,1	5,6	33,3	5,6	5,6	61,1	22,2	5,6
	III група	-	-	66,7	33,3	-	33,3	33,3	33,3	-	-
5 клас	I група	-	-	22,2	22,2	55,6	-	-	66,7	22,2	11,1
	II група	8,3	-	83,3	8,3	-	8,3	-	91,7	-	-
	III група	-	-	100,0	-	-	-	-	100,0	-	-
6 клас	I група	-	-	18,2	27,3	54,6	-	-	63,6	27,3	9,1
	II група	-	7,7	69,2	7,7	15,4	-	23,1	53,9	23,1	-
	III група	-	-	28,6	28,6	42,9	-	-	71,4	28,6	-

Четвертокласники, своєю чергою, продемонстрували чітку тенденцію підвищення рівня здатності до саморозуміння й самоаналізу від середнього до високого в усіх групах за ефективністю. Розвиток же інтерпсихічної рефлексії відбувається у четвертокласників з певними особливостями. Так, у низькоефективних школярів показники здатності до розуміння інших людей найнижчі, порівняно з іншими віковими групами: по 33,3 % низького і нижчого від середнього рівнів. Тобто, дві третини учнів з низькою ОЕ переживають труднощі у розумінні оточуючих людей (як ровесників, так і дорослих), що,

відповідно, впливає на рівень їх навчальної ефективності, знижуючи його. Середньоєфективні четвертокласники, на відміну від третьокласників цієї ж групи, виявили переважно середній рівень (61,1 %) інтерпсихічної рефлексії з певною тенденцією до його підвищення (22,2 %). У високоефективних учнів зафіксовано однакову кількість показників як середнього, так і вищого від середнього й високого (по 46,2 %) рівнів інтерпсихічної рефлексії. Таким чином, результати вивчення типу рефлексії за спрямованістю у четвертокласників засвідчують, що більше третини учнів з середньою та високою ОЕ виявили високий рівень розвитку здатності до саморозуміння й самоаналізу. Водночас розуміння інших людей викликає у низько- та середньоєфективних школярів певні труднощі, набуваючи тенденції до підвищення рівня цієї здатності у групі четвертокласників з високою ОЕ.

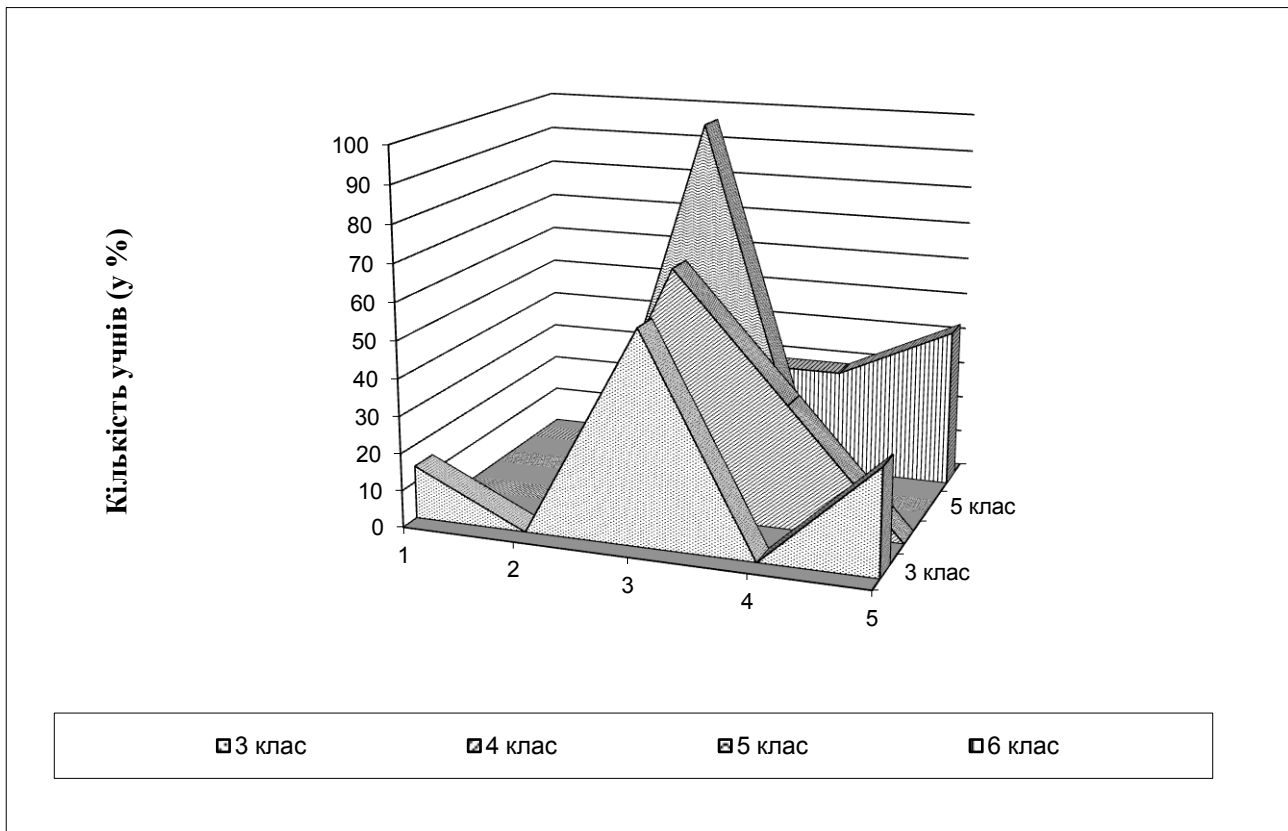
Низькоефективні учні п'ятого класу виявили 100-відсоткові показники середнього рівня як інтра-, так й інтерпсихічної рефлексії. Близькими до вказаних є й показники п'ятикласників з середньою ОЕ: середні рівні 83,3 % інтра- й 91,7 % інтерпсихічної рефлексії. В учнів цієї групи зафіксовані показники низьких рівнів обох типів рефлексії, а також вищий від середнього рівень – все по 8,3 %. Тільки у п'ятикласників першої групи переважає високий і вищий від середнього рівні інтрапсихічної рефлексії (55,6 % і 22,2 % відповідно). Тобто учні цієї групи виявляють достатню здатність до розуміння себе, своїх дій і почуттів, аналізу свого внутрішнього світу. Водночас розуміння позиції іншого, механізми проєкції, ідентифікації, емпатії перебувають у двох третин високоефективних п'ятикласників на середньому рівні розвитку. Решта учнів продемонстрували вищий від середнього (22,2 %) і високий (11,1 %) показники. Таким чином, на початку підліткового віку, в період адаптації до нової соціальної ситуації, діти ніби «призупиняються» у своєму рефлексивному розвитку, зосереджуючись на зовнішніх чинниках, що впливають на їх життєдіяльність, адаптуючись до них. При цьому тільки ненабагато більше, ніж половина п'ятикласників з високою ОЕ виявили схильність до розуміння й аналізу своїх внутрішніх змін.

Шестикласники продемонстрували позитивну динаміку розвитку інтра- та інтерпсихічної рефлексії. У дослідженні не було зафіксовано низьких показників обох типів рефлексії, а нижчий від середнього рівень виявлено тільки у групі школярів з середньою ОЕ: у сфері інтрапсихічної рефлексії 7,7 % і близько чверті учнів – у сфері інтерпсихічної рефлексії. Вищий від середнього і високий рівні здатності до самоаналізу і саморозуміння характерні як для низько- (28,6 % і 42,9 % відповідно), так і високоефективних шестикласників (27,3 % і 54,7 % відповідно). У більшості учнів з середньою ОЕ виявлено середній рівень розвитку інтрапсихічної рефлексії, при цьому більш, ніж 23 % їх показали тенденцію до підвищення рівня розвитку здатності до самосприймання й розуміння власних психічних станів. У сфері інтерпсихічної рефлексії в усіх групах переважає середній рівень: учні з низькою ОЕ – 71,4 %, з середньою – 53,9 %, з високою – 63,6 %. При цьому практично більше чверті шестикласників демонструють тенденцію до підвищення здатності стати на позицію іншого, розуміти дії й почуття інших людей, приймати їх, ідентифікувати себе з ними.

Отже, аналіз результатів дослідження типів рефлексії від 3-го до 6-го класу свідчить про те, що при загальному переважанні середнього рівня інтрапсихічної рефлексії спостерігається позитивна динаміка її розвитку в онтогенезі у групі високоефективних учнів, яка особливо інтенсифікується у підлітків: 55,6 % п'ятикласників і 54,7 % шестикласників вказаної групи виявили високий рівень здатності до самосприймання й самоаналізу. Інтерпсихічна рефлексія у дітей цих вікових груп розвивається повільніше, від досить значної кількості показників низького і нижчого від середнього рівнів у третьо- і четвертокласників до вираженої тенденції до збільшення показників вищого від середнього рівня у п'яти- і шестикласників. При цьому якщо у п'ятикласників ця тенденція характерна тільки для високоефективних учнів, то шестикласники усіх груп досить активно набувають здатності до розуміння інших людей.

Аналіз макрогенезу типів рефлексії в учнів від 3-го до 6-го класу різних за ефективністю груп показав наступне. У групі учнів з

низькою ОЕ (див. рис. 1 і рис. 2) від 3-го до 5-го класу зростають показники середнього рівня інтрапсихічної рефлексії.

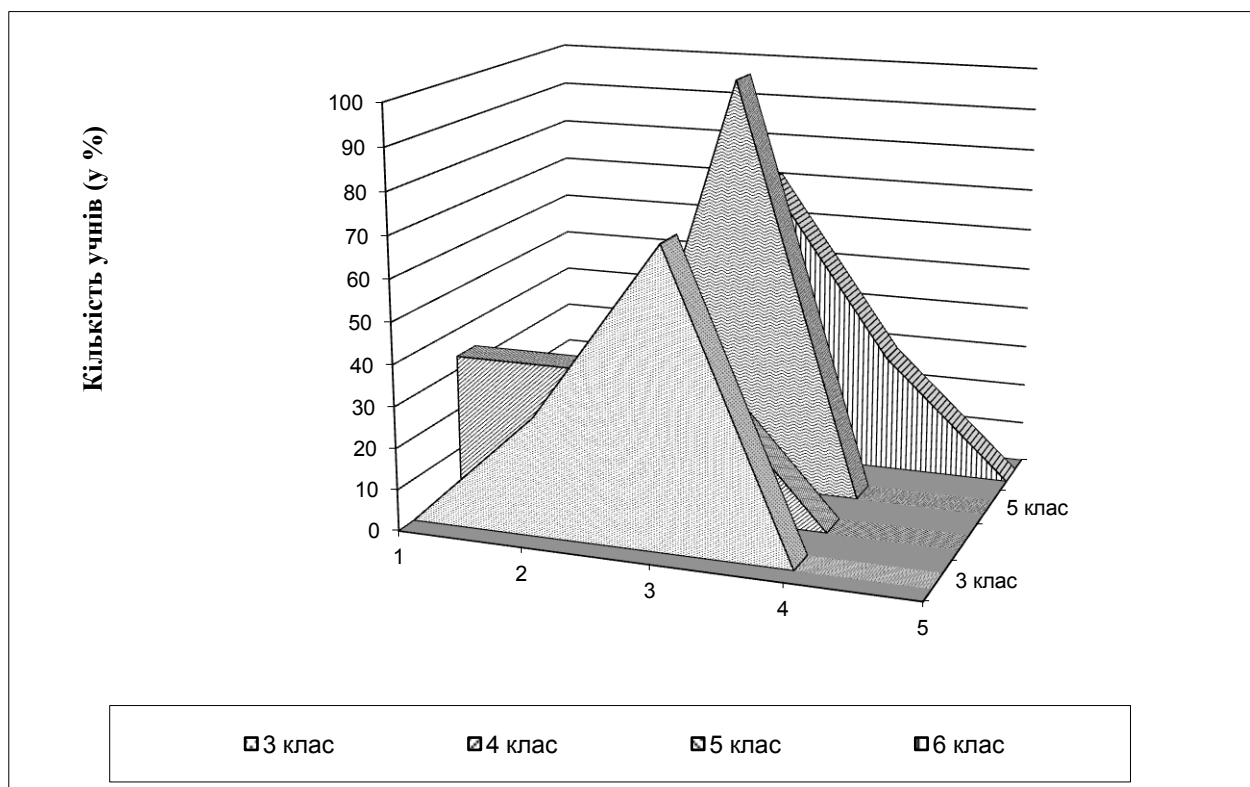

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень; 4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень

Рис. 1. Показники рівнів інтрапсихічної рефлексії в учнів 3 – 6-х класів з низькою ОЕ

При цьому тільки третьокласники цієї групи виявили низький її рівень, а п'ятикласники – тільки середній. Простежується тенденція розвитку здатності до саморозуміння й самоаналізу у цих школярів в онтогенезі: від 28,6 % високого рівня у третьокласників, 33,3 % вищого від середнього рівня у четвертокласників до 28,6 % вищого від середнього і 42,9 % високого рівнів у шестикласників. Такі дані дають змогу зробити висновок про те, що становлення інтрапсихічної рефлексії у низькоефективних молодших школярів є достатньо стабільним і має тенденцію до підвищення при переході до підліткового віку. Щодо інтрапсихічної рефлексії, то на підставі одержаних

результатів дослідження можна констатувати, що при досить високих показниках середнього рівня її розвитку (3-й клас – 71,4 %, 4-й клас – 33,3 %, 5-й клас – 91,7 %, 6-й клас – 71,4 %) в учнів з низькою ОЕ не зафіксовано показників високого рівня, а вищий від середнього рівень виявили тільки близько третини шестикласників. При цьому учні молодшого шкільного віку показали нижчий від середнього (3-й клас – 28,6 %, 4-й клас – 33,3 %) і низький (4-й клас – 33,3 %) рівні інтерпсихічної рефлексії. Тобто, розвиток здатності до розуміння інших, становлення механізмів проєкції та ідентифікації у школярів цієї групи переживає певну деструкцію на межі молодшого шкільного та підліткового віку.

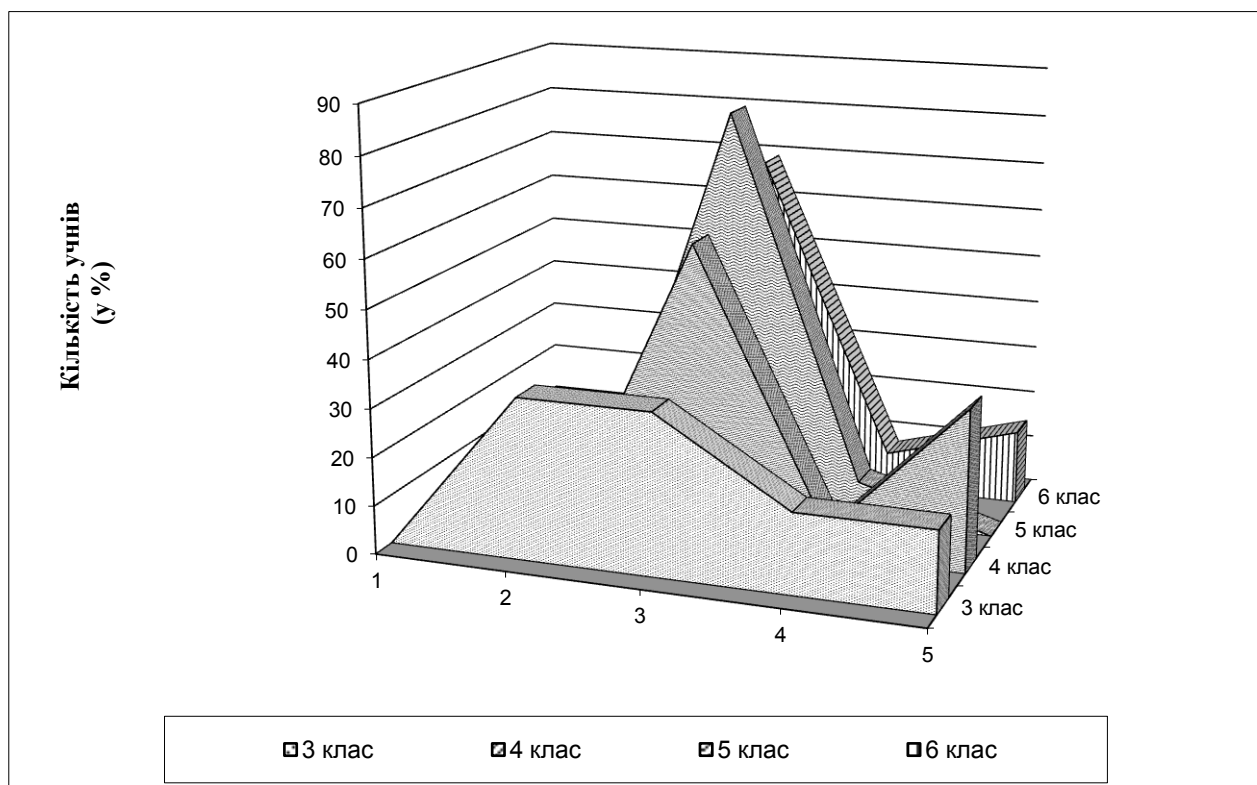

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень; 4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень

Рис. 2. Показники рівнів інтерпсихічної рефлексії в учнів 3 – 6-х класів з низькою ОЕ

Учні з середньою ОЕ (див. рис. 3) у сфері інтрапсихічної рефлексії продемонстрували такі результати.

На відміну від низькоефективних, школярі цієї групи виявили низький (5-й клас – 8,3 %) і нижчий від середнього (3-й клас – 33,3 %, 6-й клас – 7,7 %) рівні цього типу рефлексії. При цьому до тенденції до зростання показників середнього рівня додається виразна тенденція наявності в усіх вікових групах показників вищого від середнього (3-й клас – 16,7 %, 4-й клас – 5,6 %, 5-й клас – 8,3 %, 6-й клас – 7,7 %) і високого (3-й клас – 16,7 %, 4-й клас – 33,3 %, 6-й клас – 15,4 %) рівнів інтрапсихічної рефлексії. Отже, здатність до саморозуміння й самоаналізу в учнів з середньою ОЕ при певній дифузності, «розсіяності» має достатньо стабільну тенденцію до підвищення її показників від 3-го до 6-го класу.

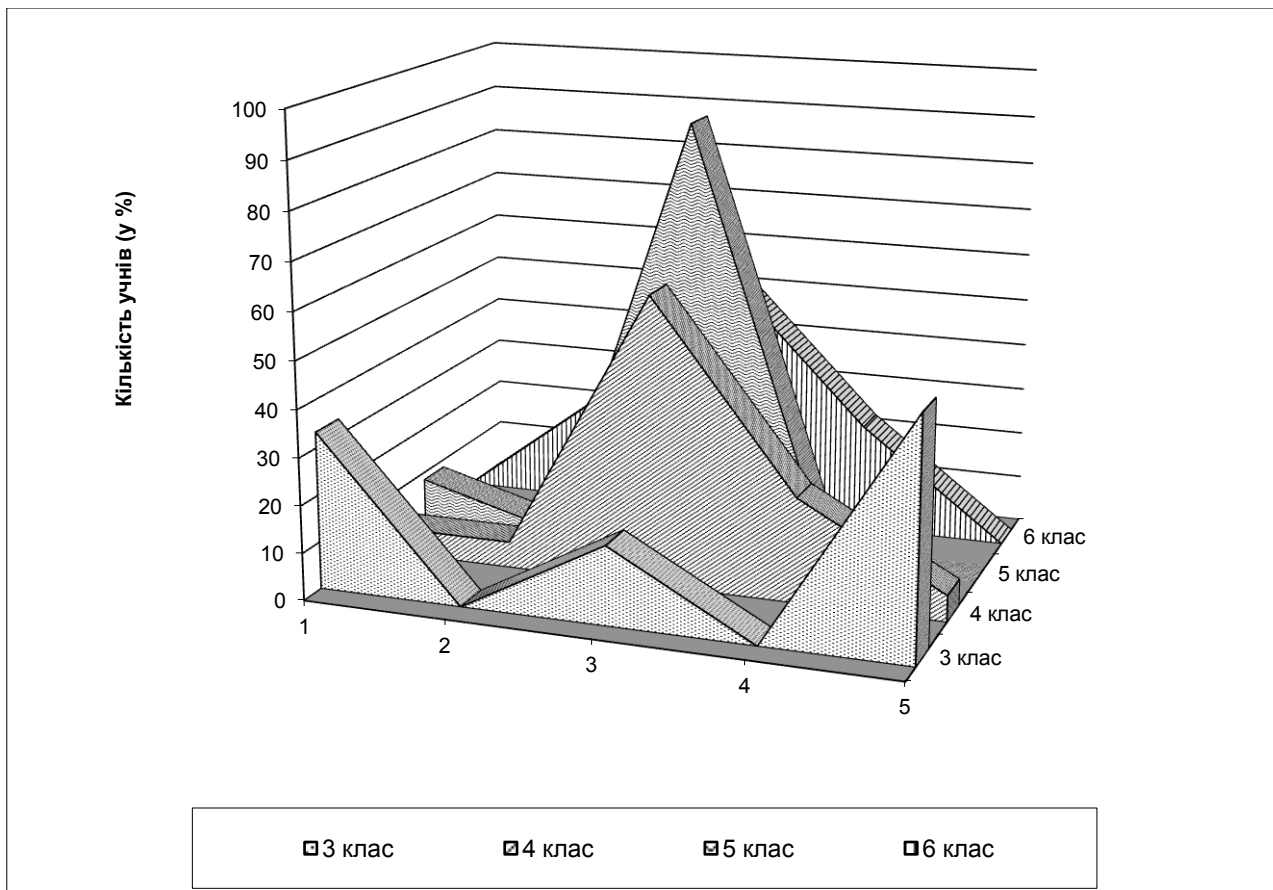

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень; 4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень.

Рис. 3. Показники рівнів інтрапсихічної рефлексії в учнів 3 – 6-х класів з середньою ОЕ

Розвиток інтрапсихічної рефлексії у середнеефективних учнів (див. рис. 4) має свої особливості. При зростанні від 3-го до 6-го

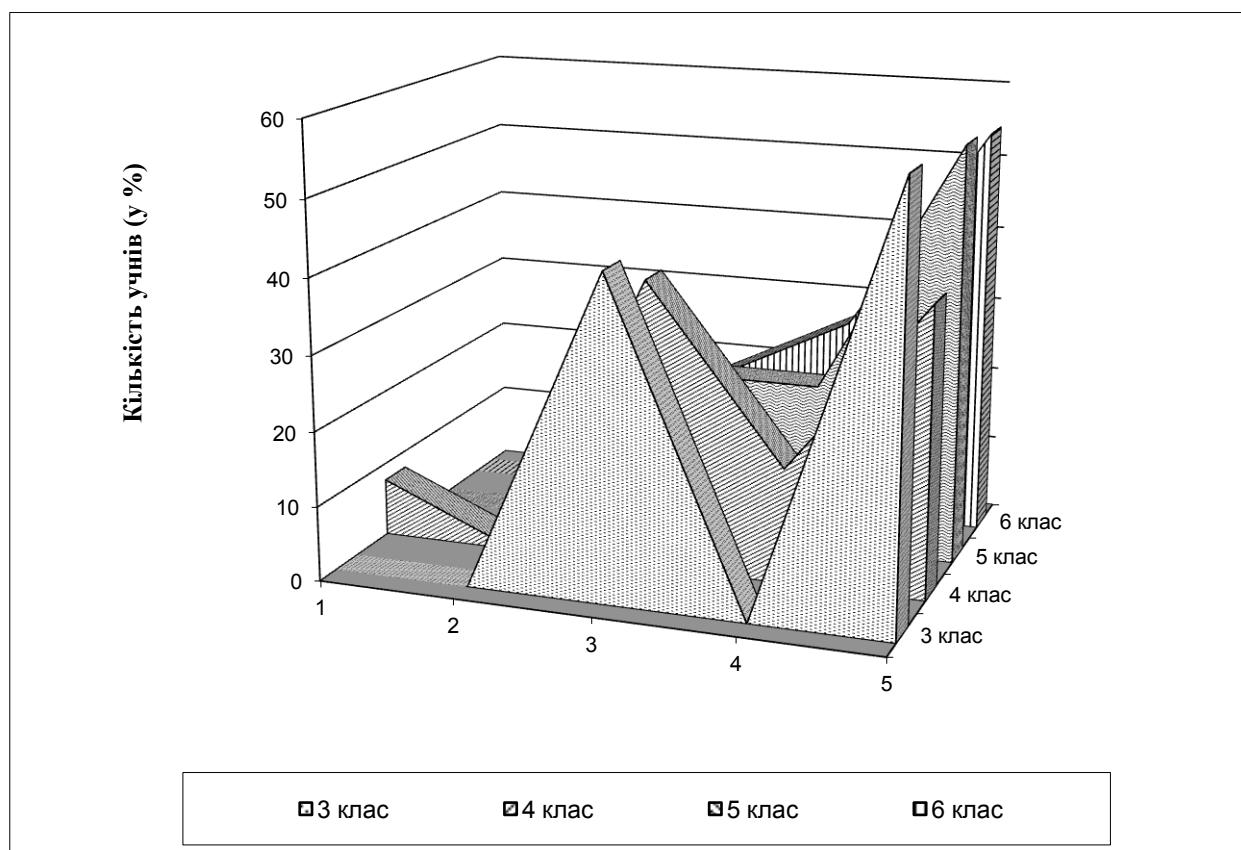
класу і певній стабілізації показників середнього рівня інтерпсихічної рефлексії зафіксовано зниження та відсутність показників високого (3-й клас – 50,0 %, 4-й клас – 5,6 %, 5-й і 6-й класи – не виявлено) і вищого від середнього (4-й клас – 22,2 %, 6-й клас – 23,1 %, 3-й і 5-й класи – не виявлено) рівнів цього типу рефлексії. При цьому в усіх вікових групах наявні показники низького (3-й клас – 33,3 %, 4-й клас – 5,6 %, 5-й клас – 8,3 %) та нижчого від середнього (4-й клас – 5,6 %, 6-й клас – 23,1 %) рівнів інтерпсихічної рефлексії. Тобто, можна констатувати, що від третини у третьому класі до 1/5 школярів з середньою ОЕ у шостому класі мають труднощі у розвитку здатності розуміти дії й почуття інших людей, виявляти емпатію, ставати на місце іншого.

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень;
4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень.

Рис. 4. Показники рівнів інтерпсихічної рефлексії в учнів 3 – 6-х класів з середньою ОЕ

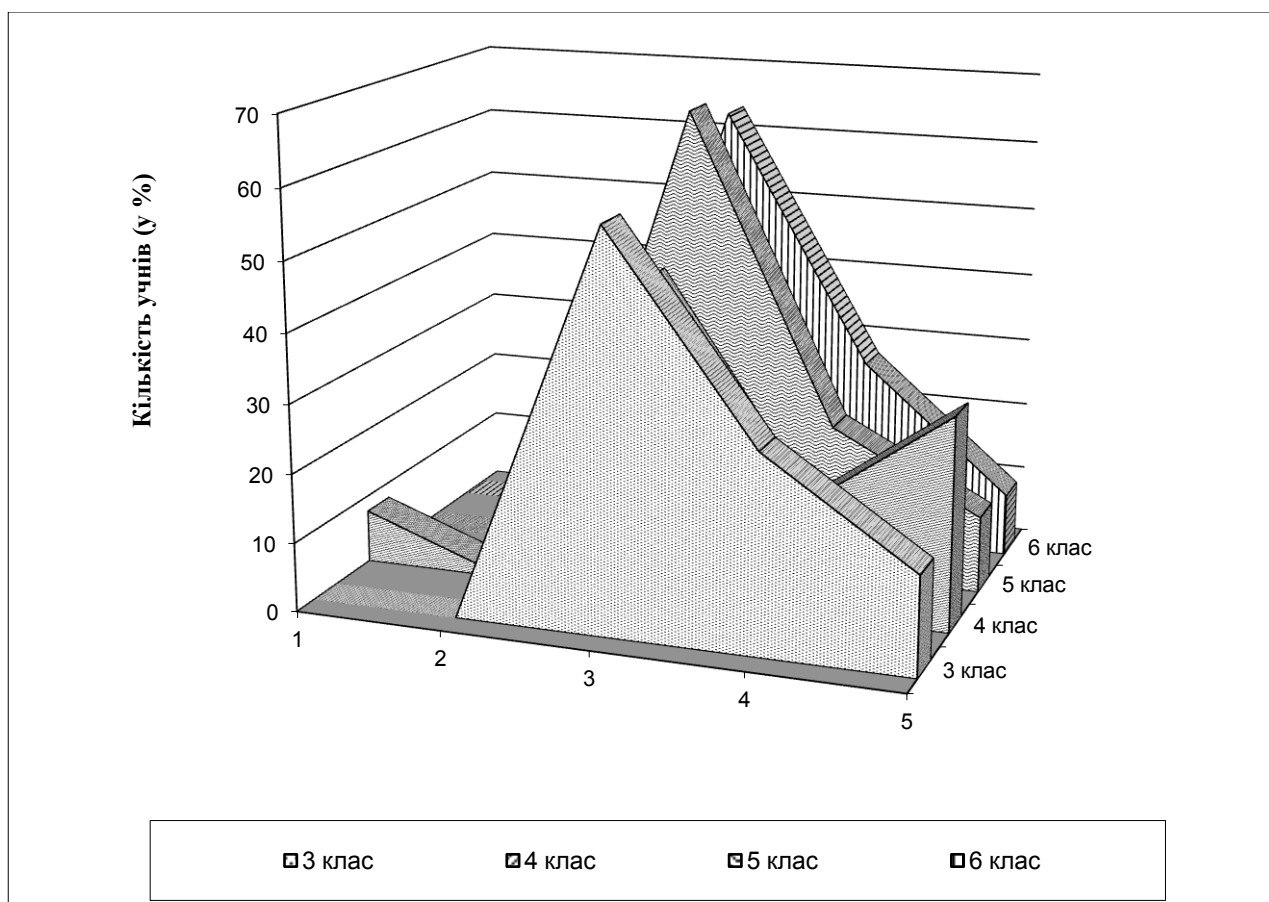
Дані дослідження свідчать, що така ситуація змінюється з підвищенням рівня ефективності учнів. Так, учні першої групи (див. рис. 5 і рис. 6) як у сфері інтер-, так і – особливо – у сфері інтрапсихічної рефлексії продемонстрували значне збільшення показників високого і вищого від середнього рівнів. Зокрема, тільки у високоефективних четвертокласників виявлено низький рівень обох типів рефлексії (по 7,7 %), в інших вікових групах ні низького, ні нижчого від середнього рівнів не зафіксовано. При цьому у сфері інтрапсихічної рефлексії учні вказаної групи показали збільшення показників вищого від середнього рівня (4-й клас – 15,4 %, 5-й клас – 22,2 %, 6-й клас – 27,3 %) і стабільно значні показники високого рівня цього типу рефлексії: 3-й клас – 57,1 %, 4-й клас – 38,5 %, 5-й клас – 55,6 %, 6-й клас – 54,6 %.

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень; 4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень.

Рис. 5. Показники рівнів інтрапсихічної рефлексії в 3 – 6-х класів з високою ОЕ

Отже, від половини до 80% досліджуваних високоефективних учнів мають достатньо розвинену здатність до сприймання власних внутрішніх інтенцій, розуміння й аналізу своїх переживань та дій.

Примітки: 1 – низький рівень; 2 – нижчий від середнього рівень; 3 – середній рівень; 4 – вищий від середнього рівень; 5 – високий рівень.

Рис. 6. Показники рівнів інтерпсихічної рефлексії в 3 – 6-х класів з високою ОЕ

Показники у сфері інтерпсихічної рефлексії у школярів першої групи дещо відрізняються, але загалом демонструють достатньо конструктивне становлення. Як вже зазначалося, у цій групі (окрім 4-го класу) не виявлено показників низького і нижчого від середнього рівнів цього типу рефлексії. Практично більш, ніж половина високоефективних учнів мають середні показники: 3-й клас – 57,1 %, 4-й клас – 46,2 %, 5-й клас – 66,7 %, 6-й клас – 63,6 %. При цьому хоча кількість учнів з високим рівнем інтерпсихічної рефлексії зменшу-

ється (3-й клас – 14,3 %, 4-й клас – 30,8 %, 5-й клас – 11,1 %, 6-й клас – 9,1 %), показники вищого від середнього рівня залишаються досить стабільними: 3-й клас – 28,6 %, 4-й клас – 15,4 %, 5-й клас – 22,2 %, 6-й клас – 27,3 %. Такі дані свідчать про те, що здатність до розуміння інших, механізми проєкції, ідентифікації, емпатія у школярів з високою ОЕ конструктивно розвиваються, переживаючи деяку деструкцію при переході до підліткового віку, під час адаптації до основної школи.

Висновки. Отже, на підставі аналізу одержаних даних можна стверджувати, що інтрапсихічна рефлексія у школярів від 3-го до 6-го класу розвивається більш інтенсивно і конструктивно, ніж інтерпсихічна. Така загальна тенденція спостерігається як у групах учнів з низькою, так і з високою ОЕ. При цьому певну деструкцію становлення здатності до самосприймання і саморозуміння зафіксовано у перехідний період, під час адаптації дітей до нових умов навчання і розвитку, що особливо виразно проявляється у низькоефективних п'ятикласників і середноефективних учнів 4 – 6-х класів. Розвиток інтерпсихічної рефлексії інтенсифікується на межі переходу до підліткового віку, особливо у середньо- та високоефективних учнів, про що свідчить збільшення кількості показників середнього і вищого від середнього рівнів цього типу рефлексії у вказаних школярів. При цьому якщо третина третьокласників і дві третини четвертокласників з низькою ОЕ відчувають труднощі у розумінні іншого, то вже у п'яти- і шестикласників цієї групи низьких і нижчих від середнього показників не зафіксовано. Тобто, на межі підліткового віку інтенсифікується інтерес до себе, свого внутрішнього світу, а також на перший план починає виступати інтерперсональна взаємодія як у сфері навчальної діяльності, що залишається важливою (особливо для четвертокласників), так і у сфері міжособистісних взаємин.

Подальші наукові пошуки ми пов'язуємо з розробкою та апробацією системи психологічної допомоги підліткам з розвитку інтерпсихічної рефлексії.

Література

1. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія / М.Й. Боришевський. – Суми : Видавничий будинок «Еллада», 2012. – 608 с.
2. Карєва М. Рефлексія – основний механізм підвищення психологічної культури педагога / М. Карєва // Практичний психолог : школа. – 2014. – № 6. – С. 58 – 63.
3. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В. Карпов. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 424 с.
4. Степанов С.Ю. Психология рефлексии : проблемы и исследования / С.Ю. Степанов, Н.И. Семенов // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С. 31 – 40.

Яворская-Ветрова Ирина. Исследование типов рефлексии за направленностью в контексте становления личностной эффективности учащихся. Статья посвящена анализу данных эмпирического исследования типов рефлексии за направленностью – «интра-» и «интерпсихической». Охарактеризованы особенности развития обоих типов рефлексии у различных по уровню личностной эффективности учащихся на границе начального и основного этапов школьного обучения. Установлено, что интрапсихическая рефлексия у школьников от 3-го к 6-му классу развивается более интенсивно и конструктивно, чем интерпсихическая, как в группах учащихся с низким, так и с высоким уровнями личностной эффективности. К подростковому возрасту доминантным выступает интерес к себе, своему внутреннему миру, а также оптимизируется интерперсональное взаимодействие как в сфере учебной деятельности, так и в сфере межличностных отношений.

Ключевые слова: рефлексия, интра- и интерпсихическая рефлексия, личностная эффективность.

Yavorska-Vyetrova Iryna. Study of the Types of Reflexion in the Context of Students' Personal Efficiency Development. The article is dedicated to the analysis of the empirical investigation of the types of reflexion by the direction – «intra» and «interpsychical». The differences in development of both types of reflexion are characterized between students with different levels of personal efficiency at the border of initial

and basic periods of school studying. It is stated, that intrapsychical reflexion develops more intensively and constructively than interpsychical in the groups with low as well as high levels of personal efficiency among 3th – 6th grade students. It is found out, that at the border of the adolescent age the interest to oneself and one's inner world is being dominant; also the interpersonal cooperation in the field of academic activity, staying of utmost importance, as well as in the area of personal relationships is optimized.

Key words: reflexion, intra- and interpsychical reflexion, personal efficiency.